

وضعیت کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشورهای مسلمان

سخنرانی دکتر حسن حبیبی
معاون اول رئیس‌جمهور در چهارمین
کنگره بین‌المللی کتابداران و اطلاع‌رسانان مسلمان (کاملیس ۴)

□ تلاش در جهت تأسیس یک نظام اطلاع‌رسانی در سطح کشورهای اسلامی به عنوان تمهیدی در حفظ میراث و هویت مشترک آنان، در جهان امروز که هجوم فرهنگی و بمباران اطلاعاتی شایسته آن است، موضوع محوری سخنرانی آقای دکتر حسن حبیبی معاون اول رئیس‌جمهور در چهارمین کنگره بین‌المللی کتابداران و اطلاع‌رسانان مسلمان (کاملیس ۴)، ۲۹ خرداد ماه ۱۳۷۴ است. ایشان راه کارهای عمده‌ای را مورد توجه قرار داده‌اند که ضرورت دارد مورد توجه سیاست‌گذاران در این خصوص قرار گیرد.

■ کسانی که در دنیای اسلام دل مشغول هویت اسلامی و اصالت این هویت و پرمایگی فرهنگ و تمدن آن بوده‌اند و هستند و دل می‌سوزانند، برای پاسخگویی سریع تنها توانسته‌اند به آنچه در گذشته صورت گرفته است، اشاره کنند

۱- مقدمه

درباره کتابداری و اطلاع‌رسانی در میان جمعی که خود از صاحب‌نظران و متخصصان و کارشناسان رشته و اهل اصطلاح هستند، بی‌شک غیرمتخصص نمی‌تواند و نباید سخن تخصصی بگوید، اما در کلیات و مسائل عمومی این رشته نیز برای این جانب که خود زمانی ولو کوتاه دانشجوی این بحث و بررسی‌ها بوده‌ام و دست کم تا حدودی به اهمیت و دامنه کار آگاهم، سخن گفتن در حواشی نیز تا اندازه‌ای غیرممکن و حداقل بسیار دشوار است. بنابراین، حضور در این مجلس* و سخن گفتنم، علاوه بر خیرمقدم گفتن به میهمانان گرامی جمهوری اسلامی ایران و متخصصان و کارشناسان کتابداری و اطلاع‌رسانی و بسا درست‌تر بگویم اطلاع‌رسانی به معنای عام و جامع آن، تأکید بر این نکته است که جمهوری اسلامی ایران مایل و آماده است که در امر اطلاع‌رسانی، به گونه‌ای فنی و سنجیده و با حرکتی در خور شتاب روزافزون و گهگاه سرسام‌آور ایجاد، گسترش و پردازش و بازخورد اطلاعات و انبوه‌تر شدن ساعت به ساعت و دقیقه به دقیقه آنها و نیز بر اساس برنامه‌های هماهنگ و ثمربخش، مشارکت کند و در تقسیم کار و برداشتن بخشی از این بار گران سنگ سهیم باشد.

به عنوان مقدمه، اشاره به چند نکته اساسی که مورد بحث و بررسی کارشناسی متخصصان قرار گرفته و تقریباً اکثریت درباره آن اتفاق نظر دارند، بایسته است. یادآوری این نکته‌ها که صاحب‌نظران حاضر در مجلس بدانها آگاهی کامل دارند، تنها به منظور نتیجه‌گیری از آنهاست:

۱-۱- دنیای اسلامی، از فرهنگ و تمدنی گسترده و ژرف، در گذشته تاریخی خود برخوردار است. این فرهنگ و تمدن، نتیجه بهره‌گیری هماهنگ و اندیشیده از میراث کهن هر یک از اقوام قبل از ظهور اسلام و حاصل سخت‌کوشی دانشمندان و محققان و فرهیختگان دوران طولانی اسلام است.

«جامنایه» و محرک اصلی و اساسی این حرکت عظیم علمی، تعلیمات قرآنی و تشویق بزرگان دین و جامعه در زمینه توجه به آثار و آیات الهی و سیر و سلوک و تدبیر و تفکر درباره زمین و آسمان و مظاهر طبیعت و کاوش در آن بوده است.

ان فی خلق السموات و الارض و اختلاف اللیل و النهار لآیات لاولی الالباب.

الذین یذکرون الله قیاماً و قعوداً و علی جنوبهم و یتفکرون فی خلق السموات و الارض ربنا ما خلقت هذا باطلاً سبحانک فقنا عذاب النار (سوره آل عمران آیات ۱۹۱-۱۹۰).

۱-۲- از این فرهنگ و تمدن عظیم، مجموعه‌ای بی‌نظیر با حجم و محتوایی پرشماره - که هنوز به کم و کیف آن به درستی اشراف نیافته‌ایم - درون کتابها، سینه‌ها و در رفتار و سلوک و آداب و رسوم و در روی زمین به صورت شهرها و عمارتها و آثار گوناگون دیگر بر جای مانده است. بخشی از یافته‌ها و موجودی‌های این تمدن و فرهنگ از راه‌های گوناگون، در طی قرون گذشته به کشورهای غیر اسلامی انتقال یافته و مینا و محرک علم جدید و پیشرفت آن و جامعه‌های گهواره این علم شده است.

۱-۳- گزارشی نسبتاً قابل استفاده از این اطلاعات، در فهرست‌ها و مجموعه‌های احصایی علوم و کتابهای تعریفات و اصطلاح‌نامه‌ها و موسوعه‌ها و دائرةالمعارف‌ها در گذشته فراهم آمده است و در این

زمینه، یعنی اطلاع‌رسانی از طریق تنظیم کتابشناسی‌ها و مباحث نخستین کتابداری، دنیای اسلامی صاحب تجربه و شاید پیشگام و صاحب‌نظر بوده است.

۱-۴- در دنیای مسلمانان و کشورهای اسلامی عصر ما، فعالیت‌های فرهنگی، علمی، فنی و تحقیقی فراوانی آغاز شده و به نتیجه رسیده است و دانشمندان بسیار و صاحب‌نامان مسلمان در جهان اسلام و در دانشگاه‌های دیگر مناطق جهان به بحث و تحقیق و تدریس و تألیف پرداخته‌اند و می‌پردازند و از لحاظ معنوی نیز تأثیر فراوان بر جای گذاشته‌اند و مجموعه دستاوردهایشان به گونه‌ای است که به هیچ قیمت نمی‌توان از آنها صرف‌نظر کرد.

۲- وضع کنونی اطلاع‌رسانی دو سویه در کشورهای اسلامی

برای بهره‌برداری از این میراث عظیم و نیز استفاده از کوشش‌های کنونی، مسلمانان و دنیای اسلام با روش درست و نیز راه و رسم یکسان، آشنا نیستند و برنامه جامع‌الاطرفی برای این بهره‌برداری تدوین و تنظیم نشده است. این امر ناشی از علت‌های متعددی است که برخی از آنها عبارتند از:

۱-۲- به علت هجوم فرهنگی و بمباران اطلاعاتی دنیای جدید، غرب کنونی و نیز شرق سابق پیش از فروپاشی شوروی و عرضه انبوه اطلاعات که حکایتگر پیشرفت‌های مادی و فنی بوده است و هست و تسلیفات کشورهای استعماری در دوره استعمار مستقیم در مستعمرات که مبتنی بر نفی تمدن و فرهنگ کهن این کشورها و از جمله کشورهای اسلامی زیر سلطه استعمار بود و نیز بهره‌گیری کشورهای اسلامی از تجهیزات مادی و فنی غرب و تجدید تفکر صلیبی اسلام ستیز و برنامه‌ریزی برای نفی هویت مبتنی بر اصالت اسلامی - که مانعی برای سلطه سیاسی و اقتصادی غرب در درازمدت است - کسانی که در دنیای اسلام دل مشغول هویت اسلامی و اصالت این هویت و پرمایگی فرهنگ و تمدن آن بوده‌اند و هستند و دل می‌سوزانند، برای پاسخگویی صریح تنها توانسته‌اند به آنچه در گذشته صورت گرفته است، اشاره کنند و اگر اطلاعاتی را عرضه می‌دارند، بی‌پردازش کامل و بدون ارتباط با دیگر اطلاعات موجود باشد. برای مثال، در زمینه اطلاع‌رسانی به جای آنکه عمق و گسترده‌گی اطلاعات گذشته را در فهرست‌های مدون جدید عرضه کنند تنها به فهرست ابن ندیم و حاجی خلیفه و تعریفات جرجانی و احصاء‌العلوم فارابی و نظایر اینها اشاره می‌کنند. نمی‌خواهم بگویم که فهرست‌های جدید و کارهای نوانجام نیافته است بلکه، ما بیشتر به آنچه داشته‌ایم، بی‌پردازش‌های امروزی و قابل استفاده برای پژوهش‌های کنونی پرداخته و دل خوش کرده‌ایم و کمتر با کارهای تازه سر و کار یافته‌ایم. بنابراین، باید در این زمینه راه و رسم جدیدی را در پیش بگیریم.

۲-۲- در وضع کنونی، اگر مسلمانان بنا داشته باشند که یک همکاری مبتنی بر حوزه فرهنگی و تمدنی را که از روی قاعده گسترده‌تر از همکاری‌های منطقه‌ای است پایه‌گذاری کنند و به مرحله اجرا درآورند، باید اطلاعات موجود را در همه زمینه‌ها و به خصوص اطلاعات فرهنگی و علمی و فنی و اقتصادی را که می‌توانند مبنای همکاری‌های مشترک باشند در اختیار بگیرند. به نظر می‌رسد که این تصمیم علی‌الاصول وجود دارد و سازمان کنفرانس اسلامی و

آیسیکو و دیگر نهادهای مرتبط با سازمان کنفرانس اسلامی بر این پایه شکل گرفته و توسعه یافته‌اند، اما کشورهای اسلامی هنوز آن گونه که باید و شاید از یکدیگر مطلع نیستند و در برخی از موارد هم بسیار کم از حال و روز یکدیگر در زمینه‌های اطلاعاتی، آگاهی دارند. امکانات این کشورها، گهگاه بیش از آنچه و پیش از آنکه مورد بهره‌برداری کشورهای اسلامی قرار گیرد، دیگران از آن استفاده می‌کنند. از جمله مثالهای جالب توجه و در عین حال تأمل‌انگیز این است که گاه متخصص یک کشور اسلامی به جای آنکه از جانب کشور خود یا مراکز تحقیقاتی‌اش به کشور اسلامی دیگر و سازمان علمی آن معرفی شود، از سوی یک سازمان بین‌المللی به این کشور معرفی می‌شود و از آن تأسفانگیزتر اینکه، گاه متخصص یک کشور به جای آنکه به‌طور مستقیم از جانب کشورش دعوت شود و یا خدمتش مورد استفاده قرار گیرد، در چهارچوب کمک بین‌المللی و از جانب یک سازمان بین‌المللی مأمور و یا استفاده از تخصص وی پیشنهاد می‌شود. اینها همه نتیجه بی‌اطلاعی کشورهای اسلامی از امکانات علمی، فنی، فرهنگی و اقتصادی یکدیگر است. در مورد امور اقتصادی، این مسأله رایجتر و دردانگیزتر است: مواد اولیه یک کشور اسلامی پس از دست به دست شدن توسط دو یا سه شرکت تجاری در دو یا سه کشور، به کشور اسلامی کم و بیش همجوار فروخته می‌شود و یا شرکت‌های پیمانکاری از این طریق مورد استفاده واقع می‌شوند و یا کالاهای ساخته شده با همین روش به فروش می‌رسند برای حل این قبیل مسائل، راهی جز این نیست که درباره مسائل امروزی نیز نظام‌های کارآمد اطلاعاتی اسلامی پایه‌گذاری شوند.

۳- اطلاع‌رسانی بین‌المللی در دنیای اسلامی

۱-۳- راه درست کار از لحاظ پایه‌ای همان است که به عنوان اصل در کنگره دوم متخصصان مسلمان علوم اطلاع‌رسانی و کتابداری با نام «برنامه اطلاعاتی فراگیر برای جهان اسلام»^۱ مطرح شده و در کنگره سوم در پی گرفت آن از جانب یکی از استادان اطلاع‌رسانی یعنی آقای دکتر الی محمد عبدالحمید، پیشنهادی به عنوان اصول نظری برنامه اطلاعاتی جهان اسلام مطرح شده است.^۲

در پیشنهاد مربوط به اصول نظری، دو بخش تعیین خط‌مشی‌ها

متمركز منتقل سازد.

کمیته هماهنگی باید پیشنهادها را بررسی کند و در هر بخش و زیربخش، مواردی را که به یکی از سه روش باید تهیه و پردازش شود مشخص سازد.

۳-۴. مسائل کلی مربوط به تهیه بودجه و نحوه ارتباط کشورها با یکدیگر، مسؤولان تهیه برنامه‌های اطلاعاتی و خطوط کلی روش‌های هماهنگی و همکاری با کمیته هماهنگی شبکه اطلاع‌رسانی اسلامی از جمله نکاتی است که باید در این کمیته بررسی و اصول و قواعد و مقررات آن تعیین شود.

۴- کمیته هماهنگی شبکه بین‌المللی اطلاع‌رسانی اسلامی

نه تنها کشورهای اسلامی در مقام ارتباط با یکدیگر از نظام اطلاعاتی یکسان و یا قابل تلفیق و مستعد همکاری برخوردار نیستند، بلکه در هر یک از کشورها نیز مسؤولان جمع‌آوری داده‌ها و ایجاد بانک اطلاعات و تهیه و تنظیم برنامه‌ها و نرم‌افزارهای لازم هنوز به اندازه کافی و حتی گاه در مراتبی بسیار اندک نیز با هم سر بحث و گفتگو و تعاطی افکار و تبادل اطلاعات را باز نکرده‌اند و اساس و پایه‌ای درست و استوار برای تدوین برنامه‌های هماهنگ و پرهیز از دوباره‌کاری ننهاده‌اند و برای استفاده دوسویه از نتیجه فعالیت‌ها و استفاده از تجربه‌های یکدیگر، به پیش‌بینی نپرداخته‌اند. بارها پیش آمده است که نه تنها متخصصان و صاحب‌نظران در امر اطلاع‌رسانی - که نکته‌های مربوط به دوباره‌کاری‌ها و تداخل‌ها و خطرهای کارهای ناهماهنگ را به خوبی درمی‌یابند - در امور اطلاع‌رسانی به دوباره‌کاریها برخورد و آنها را تذکر داده‌اند، بلکه افراد غیرمتخصص نیز به این نکته توجه کرده‌اند و می‌پرسند که برای مثال چرا برای یک محتوای واحد سه یا چهار دستگاه با استفاده از یک برنامه و گاه نیز با چند برنامه به گردآوری اطلاعات مربوط پرداخته‌اند و یا چرا برای گردآوری اطلاعات یکسان چند برنامه کم و بیش یکسان یا هزینه‌های هنگفت ساخته‌اند؟ یعنی در واقع، هم از جهت محتوا و ایجاد بانک و هم در خصوص نرم‌افزار دوباره‌کاری وجود دارد.

در کمیته هماهنگی با توجه به هماهنگی قبلی کمیته سیاستگذاری می‌توان نه تنها تکلیف ایجاد پایگاه‌هایی را که نباید در خصوص آنها دوباره‌کاری یا چند باره‌کاری شود، روشن ساخت بلکه باید کاری کرد که تا حد ممکن برای پایگاه‌های مشابه و بانک‌هایی که باید یک نوع داده را در خود نگهداری کنند، برنامه واحدی طراحی کرد و از دوباره‌کاری‌های غیرلازم و صرف هزینه فراوان چند باره پرهیز شود و در جایی هم که نمی‌توان برنامه‌های یکسان را به کار گرفت، از همان آغاز کار چگونگی تبدیل برنامه‌ها به یکدیگر و یا چگونگی مبادله اطلاعات و الحاق بانک‌ها مدنظر قرار گیرد و راه کار پیدا شود. ایجاد روش‌های کار یکسان و همسانی اطلاعات و روش‌های پردازش یکسان یا مشابه موجب می‌شود تا از هزینه‌ها کاسته شود و چنانچه مقرر شود که همه کشورها در زمینه‌های خاصی اطلاعات مربوط به خود را گرد آورند و آنها را در یک بانک مشترک نگهداری و یا با برنامه همسان پردازش کنند، این کار با کمترین هزینه بیشترین بازده را خواهد داشت.

۴-۱- کمیته هماهنگی باید در این مباحث به بهترین وجه فعال

■ شاید مناسب باشد که بانک اطلاعاتی و ازدهای علمی ییگانه فراهم شود. این بانک، به ما اجازه می‌دهد که بدانیم برای هر واژه ییگانه چه معادل‌هایی پیشنهاد شده است

و تعیین سیاست‌ها وجود دارد که اگر بخواهیم این برنامه فراگیر نتیجه مثبت بدهد باید این دو بخش را هر چه زودتر فعال کرد و یا بر فعالیتش افزود:

۲-۳- کمیته هماهنگی، اول وظیفه‌اش ایجاد هماهنگی امر سیاستگذاریهاست. ما در جهان اسلام - همان‌گونه که در مقدمه اشاره شد - دارای دو بخش عمده اطلاعات کهن و اطلاعات جدید هستیم که هر دو دارای اهمیت هستند و در هر یک از آنها نیز زیربخش‌هایی وجود دارد که باید برای درجه‌بندی اهمیت این زیربخش‌ها، سیاستگذاری کرد و روشن ساخت که در زمینه تاریخی به کدام یک از زیربخش‌ها باید توجه کرد. به عنوان مثال، می‌توان انبوه عظیم اطلاعات مربوط به بخش تاریخی را در دو دسته عمده از لحاظ اولویت طبقه‌بندی کرد و مواردی را که به نظر اکثریت متخصصان بیشتر کشورها مهم‌ترند در مرتبه اول قرار داد. در این طبقه، ممکن است مواردی قرار گیرند که به تاریخ، آثار مادی و تاریخی که خود به خود در بحث مربوط به هویت ملی و مسائل جهانگردی و آشنایی با تحولات دنیای اسلام اهمیت دارند و نظایر اینها اشاره کرد.

در بخش اطلاعات جدید نیز باید همه اموری را که به توسعه پایدار کشورهای اسلامی و ایجاد ارتباط هر چه بیشتر میان آنها مربوط می‌شود، در درجه اول اهمیت قرار داد. به این ترتیب، می‌توان خطوط کلی پایگاه‌ها و بانک‌های اطلاعاتی را که در هر یک از دو بخش باید در مرحله اول به وجود آیند شناسایی و در برنامه‌های چهار یا پنجساله تدوین کرد.

۳-۳- در مرحله بعد، باید تعیین کرد که هر کدام از این پایگاه‌های اطلاعاتی به چه ترتیب و توسط کدام کشور یا کشورها باید تهیه شود؟ ما به سه ترتیب متمركز و نیمه متمركز و کشوری می‌توانیم در این زمینه‌ها عمل کنیم.

۱-۳-۴- برخی از این اطلاعات ممکن است توسط یک کشور گردآوری و پردازش شوند و سپس در اختیار همه کشورها از طریق کنونی ارتباطات و نظام اطلاع‌رسانی جمعی قرار گیرند.

۲-۳-۴- هر چند تا کشور کار خود را در یک کشور متمركز کنند و سپس این پایگاه‌های غیرمتمركز کارها را از طریق نظام اطلاع‌رسانی متمركز کنند و همه از آن بهره بگیرند.

۳-۳-۴- هر کشور سهم مربوط به کشور خود را فراهم کند و به نظام

■ سرعت انتقال اطلاعات و توسعه کارهای رسانه‌ای و حضور ماهواره‌ها، زبان‌های مختلف و حتی زبانهای عمده علمی و فنی جهان را در معرض خطر قرار داده است

(هم کمیته هماهنگی سیاستگذاری‌ها و هم کمیته هماهنگی شبکه اطلاع‌رسانی اسلامی) فعال شوند و یا به‌طور موقت گروه‌های دیگری با این وظایف تعیین شوند و برنامه کارها را تنظیم کنند. در خصوص برخی از برنامه‌های عمل و ایجاد بانک‌های اطلاعاتی هم در بخش تاریخی و هم در بخش اطلاعات و مدارک و اسناد جدید موجود در کشورهای اسلامی و چگونگی تبادل اطلاعات نیز می‌توان توصیه‌های اولیه به عمل آورد و پیشنهادهایی برای انجام دادن کارها به صورت یکسان و یا برای بررسی کمیته‌های دوگانه یا گروه‌هایی که تعیین می‌شوند عرضه کرد:

۱-۵. در بخش تاریخی، به نظر می‌رسد که اگر زمان کارهایی که پیشنهاد می‌کنیم نگذشته باشد مسلماً زمان آن فرا رسیده است که این برنامه‌ها، در سرمترین مدت سازماندهی و بانک‌های اطلاعات آنها در کشورهای اسلامی یا به‌صورت جدا و قابل مبادله و یا به صورت متمرکز ایجاد شوند.

۱-۵-۱. ایجاد فهرست مشترک کتابشناسی و نسخه‌شناسی کتابهای خطی موجود در کتابخانه‌های کشورهای اسلامی

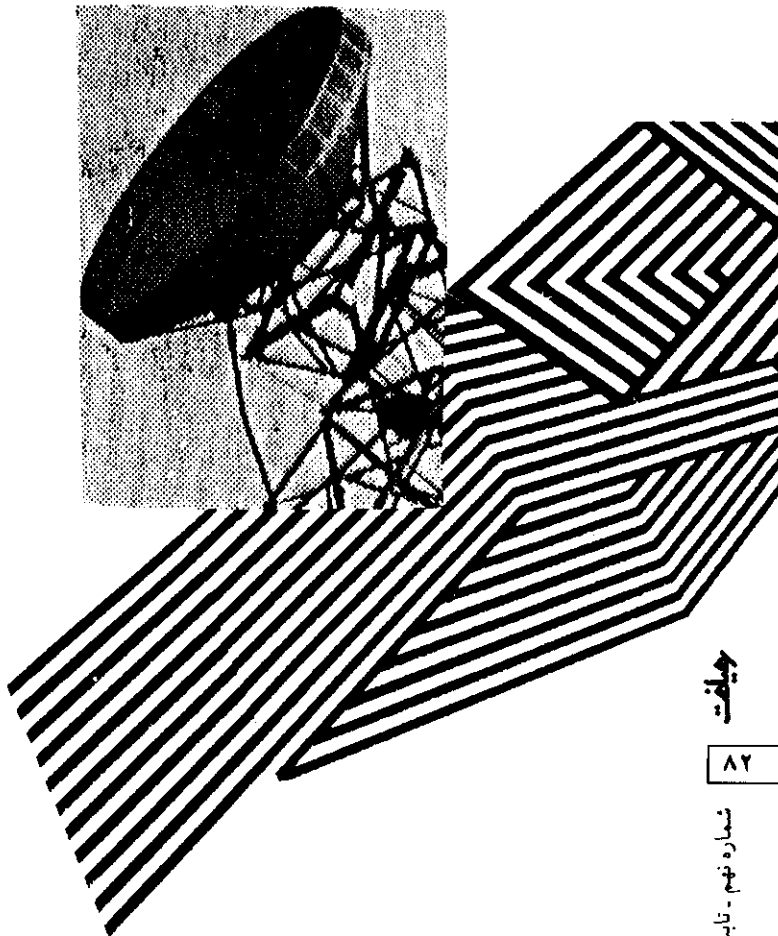
تاکنون فعالیت‌های مختلفی در زمینه کتابشناسی و نسخه‌شناسی کتابهای خطی به عمل آمده و فهرست‌های باارزشی نیز تدوین شده‌اند. یکسان کردن اطلاعات و تصحیح آنها ضمن مقایسه اطلاعات مکرر موجود در فهرست‌ها و تدوین یک برنامه واحد کامپیوتری برای همه آنها سبب می‌شود که از این گنجینه بی‌مانند، محققان بتوانند به بهترین وجه بهره بگیرند. روشن است که این کار از لحاظ اجرایی به صورت متمرکز عملی نیست، اما باید روش واحدی برای پردازش اطلاعات، استفاده از فهرست‌های موجود و چگونگی تصحیح آنها و نیز چگونگی مراجعه به اصل نسخه‌ها تدوین شود و بر اساس آنها برنامه واحدی با توجه به سؤالات اساسی مورد جستجو فراهم آید و قدرت برنامه نیز به گونه‌ای باشد که تلفیق کلید واژه‌ها و مفاهیم را در بالاترین مرتبه برای کنکاش بیشتر ممکن سازد. علاوه بر آن، برای تربیت کارشناس باید برنامه‌ریزی کرد به گونه‌ای که، کارشناسان بتوانند از این روش واحد با تسلط کم و بیش یکسان بهره بگیرند و کار را مطابق روش به جلو برند. با برنامه‌زمان‌بندی شده می‌توان اطلاعات هر کشور را فراهم آورد و سپس در فواصل معین، اطلاعات را به حافظه اصلی منتقل کرد و در دسترس همگان قرار داد.

۲-۱-۵. ایجاد بانک اطلاعات از مجموعه آثار تاریخی و میراث فرهنگی جهان اسلام با دو هدف:

اول - استفاده از بانک به منظور بررسی‌ها و مطالعات و تحقیقات باستانشناختی، تاریخی، تاریخ اجتماعی و پژوهش‌های دیگر از این گونه که علی‌الاصول در حوزه علوم انسانی قرار می‌گیرند. این بانک باید با بانک دیگری که اطلاعات کتابشناختی (کتاب و مقاله و ...) را در خصوص این آثار به دست می‌دهد کامل شود تا امکان مطالعه و تحقیق را به‌طور کامل فراهم آورد.

دوم - استفاده از بانک به منظور تدوین برنامه‌های جهانگردی در دنیای اسلامی و کمک به «آژانس بین‌المللی جهانگردی در جهان اسلام» که پیشنهاد آن در اجلاس مشترک ایران و مالزی به هنگام سفر نخست‌وزیر مالزی به تهران مطرح شد و مورد قبول اجلاس قرار گرفت.

این بانک باید با اطلاعات مختصر و در عین حال کامل و قابل فهم مردم جهان اسلام درباره هر یک از آثار کامل شود و زمینه رفت و آمد نظام یافته علمی، فنی، اجتماعی و فرهنگی میان مردم دنیای

باشد و در خصوص موارد زیر به تدوین مقررات و یا قواعد کم و بیش هماهنگ و یا قابل مبادله و حتی یکسان بپردازد:

- معیارها (یا استانداردها)
- تعریف منابع مورد استفاده برای گردآوری داده‌ها
- چگونگی ایجاد نظام به هم پیوسته کامپیوتری
- راه‌های یکسان سازی نظام ملی اطلاع‌رسانی در کشورهای مسلمان
- تربیت کارشناسان برای نظام اطلاع‌رسانی ملی و شبکه اطلاع‌رسانی اسلامی
- ایجاد گنجوازه (تزوروس) که بتوان همه اطلاعات یک سنخ را به گونه‌ای یکسان در تمامی بانک‌های اطلاعاتی مربوط به یک موضوع در همه کشورهای اسلامی بازبازی کرد و یا حداقل، کلیات و سرفصل‌های این گنجوازه‌ها.
- و ...

۵- چند پیشنهاد

به نظر می‌رسد که کنگره باید ترتیبی اتخاذ کند که این دو کمیته

سرعت انتقال اطلاعات و توسعه کارهای رسانه‌ای و حضور ماهواره‌ها، زبان‌های مختلف و حتی زبانهای عمده علمی و فنی جهان را در معرض خطر قرار داده است، به گونه‌ای که هم اکنون صاحبان اصلی زبان‌های فرانسوی و انگلیسی و آلمانی در طی یکی دو سال اخیر با وضع مقررات مختلف، در اندیشه حفظ زبان خود و حمایت از اصالت آن و بیرون راندن غلط‌های دستوری و محاوره‌ای و مقابله با ورود اصطلاحات خارجی در آنها هستند. این امر برای زبان‌هایی که از این جهت در معرض خطر بیشتری هستند و از جمله زبانهای کشورهای اسلامی، حساستر و حیاتی‌تر است. بنابراین، شاید مناسب باشد که بانک اطلاعات و اژه‌های علمی بیگانه فراهم شود. این بانک، به ما اجازه می‌دهد که بدانیم برای هر واژه بیگانه چه معادل‌هایی پیشنهاد شده است چه معادل یا معادل‌هایی از میان این مجموعه باید برگزیده شود و نیز معلوم می‌شود که برای چه واژه‌هایی هنوز معادل پیشنهاد نشده است. با استفاده از اطلاعات این بانک، کشورهای اسلامی که کم و بیش زبانشان نزدیک به هم است می‌توانند از اصطلاحات وضع شده در کشور دیگر الهام بگیرند. به هر حال، این بانک برای زبانهایی چون عربی و فارسی، ترکی، اردو، مالزیایی، اندونزیایی و برخی دیگر از لهجه‌ها و زبانها باید هر چه سریعتر فراهم شود.

در ایران، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، بیش از یکسال است که به این مهم پرداخته و نتایج نخستین آن را در طی ماههای آینده به دست خواهد داد.

ع- خاتمه

هنگامی که دانشجویی علاقه‌مند و پا به سن گذاشته - که طبعاً شتابزده است - در برابر استادان و متخصصان قرار می‌گیرد، به شوق می‌آید و می‌خواهد همه آنچه مایل به دانستن آن است برای متخصصان مطرح کند و راه دستیابی به آنها را بخواهد. گوینده این کلمات در این جمع در چنین مقامی قرار دارد و بنابراین، بخشی از آنچه باید دانست مطرح می‌کند و با توجه به شتابی که زمان دارد، برای راه‌اندازی نظام اطلاع‌رسانی اسلامی، کوشش فراوان و کار دقیق اما سریع را توصیه می‌کند. از این رو، امیدوارم صاحب نظران در این جمع برای نکته‌هایی که گفته شد - چنانچه مناسب یافتند - راه و روش کار را عرضه کنند و در صورتی که برای پرداختن بیشتر به مسائل، ایجاد گروه یا گروه‌هایی لازم است، این گروه‌ها را پیشنهاد کنند و تشکیل دهند و یا همان کمیته‌های پیشنهاد شده از قبل را فعال کنند و ترتیبی بدهند که دستور کار فراهم آید و به خصوص تشکیل نخستین جلسه‌های گروه‌های کار برای دو یا سه ماه آینده پیش‌بینی شود و کار به مرحله عمل نزدیک شود و پیش از آنکه زمان بگذرد، برنامه‌هایی با شتاب و سنجیده فراهم آید و به سامان برسد. ■

یادداشتها

- ۱- چهارمین کنگره بین‌المللی کتابداران و اطلاع‌رسانان مسلمان (کامپس ۴) دوشنبه ۲۹ خرداد ماه ۱۳۷۴ - تهران.
- ۲- عبدالحمید، الی محمد. برنامه اطلاعاتی جهان اسلام: اصول نظری، ترجمه عباس حزی ص ۳ مندرج در: شبکه اطلاع‌رسانی در کشورهای اسلامی، دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۶۹.
- ۳- همان، صص ۲۰-۳.

اسلام هموار شود و موجبات ارج گذاشتن به این آثار که بیش و کم از منشاء تمدنی و فرهنگی واحدی برخوردارند، فراهم آید. بانک دوم با اطلاعات صوتی و تصویری بیشتری همراه خواهد بود.

به نظر می‌رسد که این بانک هم نمی‌تواند در مرحله اول و یکسره به صورت متمرکز ایجاد شود بلکه هر یک از کشورها و مسئولان میراث فرهنگی آنها باید این اطلاعات را آماده کنند در عین حال که اگر بنا بر ایجاد یک بانک واحد باشد، پس از فراهم آمدن اطلاعات با اصول و قواعد واحد و با استفاده از برنامه یکسان که از وحدت در تعریف و مفاهیم و داده‌ها و در عین حال از نوعی انعطاف برخوردار است، می‌توان به سرعت این بانک را پر محتوا ساخت.

۵-۲- در بخش امروزی، برای کارهای متعدد با تنوع بسیار می‌توان با هدف بهره‌برداری مشترک برنامه‌ریزی کرد. در این زمینه، باید نظام واحدی را برای تهیه اطلاعات مشترک طراحی کرد و آنگاه، با توجه به ماهیت اطلاعات و محل استقرار آنها یا به صورت متمرکز و یا به صورت کشوری، به تهیه اطلاعات و سپس هماهنگی و مبادله آنها اقدام کرد.

۵-۲-۱- بانک اطلاعات اقتصادی (در زمینه فعالیت‌های اقتصادی) می‌تواند و باید بانک‌های متعددی را ایجاد کرد. در این زمینه، نظر به اینکه اطلاعات اقتصادی جنبه جهانی دارند و بنابراین کشورها باید اطلاعات بی‌شماری را از دورترین نقطه‌های جهان فراهم آورد، شاید مناسبتر و عملیتر آن باشد که هر کشور یک یا چند بانک را ایجاد و اطلاعات را با دیگر کشورها مبادله کند.

۵-۲-۲- بانک اطلاعات مراکز فرهنگی و پژوهشی و آموزشی جهان اسلام باید با کمک همه کشورهای ایجاد شود؛ یعنی هر کشور اطلاعات کامل خود را با توجه به برنامه زمان‌بندی شده تهیه و در اختیار بانک اطلاعات متمرکز قرار دهد و یا با کشورهای دیگر اطلاعات خود را مبادله کند.

۵-۲-۳- بانک اطلاعات درباره موضوع‌های خاص. این بانک از بانکهای بسیار مهم و نسبتاً پرهزینه است و بنابراین بهتر است که به منظور پرهیز از دوباره‌کاری و نیز برای سرعت در کار اجرایی، بخش‌هایی از یک موضوع و یا همه موضوع را یک کشور به عهده بگیرد. برای مثال، شاید مناسب باشد که اطلاعات مربوط به زبان و ادبیات عرب به چند مقوله یا بخش تقسیم شود و اطلاعات هر مقوله یا بخش را یکی از کشورهای عرب‌زبان گردآوری و کلیه اطلاعات فهرستگانی یعنی کتاب و مجله و مقاله و اطلاعات سمعی و بصری را در یک بانک خاص گردآوری و مبادله کند و یا، کلیه اطلاعات مربوط به زبان و ادب فارسی در ایران گردآوری شود.

مقدمات کار مربوط به زبان و ادب فارسی در فرهنگستان زبان و ادب فارسی فراهم آمده و گردآوری اطلاعات مربوط به بخش غیر کتابی و (مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها و داده‌های صوتی و تصویری موجود در ایران) آغاز شده است. روشن است که پس از این مرحله، علاوه بر تهیه اطلاعات کتابشناختی کتابهای موجود در ایران، باید به گردآوری اطلاعات بین‌المللی مربوط به این زمینه پرداخت، به گونه‌ای که فرهنگستان زبان و ادب فارسی بتواند برای پاسخگویی به کلیه اطلاعات مربوط به زبان و ادب فارسی، مرجع اصلی باشد.

۵-۲-۴- بانک دیگری که از جهت‌های گوناگون ایجاد آن باید در کشورها مورد توجه واقع شود، بانک اطلاعات مربوط به واژه‌های علمی بیگانه و معادل آنها در زبان مادری هر یک از کشورهای اسلامی است.